

SANKČNÍ INSTITUTY V BEZDŮVODNÉM OBOHACENÍ DE LEGE FERENDA

JAN SÝKORA

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Príspevek sa venuje novému institutu z bezdůvodného obohacení, jak jej navrhuji předkladatelé nového občanského zákoníku, spočívajícím v obnovení klasické žaloby *ob turpem causam* a jeho výluk v českém soukromém právu. Ustanovení je podrobena kritice jak z pohledu systematiky navrhovaného kodexu a právního řádu vůbec, tak z perspektivy odlišného stupně společenského vývoje.

Key words in original language

Bezdůvodné obohacení; sankce; odpovědnost; *condictio ob turpem vel iniustam causam*; rekodifikace.

Abstract

This article concerns one particular case of unjustified enrichment which rests in classical Roman *condictio ob turpem vel iniustam causam* and its exceptions in proposed new Czech Civil code. This legal form is called in question from perspective of the system of new Code and the whole legal order as well as from the perspective of different stage of social development.

Key words

Unjustified enrichment; sanction; liability; *condictio ob turpem vel iniustam causam*; recodification.

Mým záměrem v této stati je poukázat na případ sankce při bezdůvodném obohacení, navrhované v rámci komplexní rekodifikace občanského zákoníku. Přestože se na pozadí rekodifikace celého soukromoprávního kodexu, potenciálně představující v českém právu posledních dvou dekád nebývalou míru právní diskontinuity, může zdát taková otázka titěrnou, podle mého názoru představuje průběžný kámen důsledného zpracování koncepce a metodiky zákoníku.

České soukromé právo obsahuje pouze minimum toho, co lze v právní vědě považovat za sankční institut v nejužším slova smyslu. Sankce v širším slova smyslu, tedy coby základní prvek struktury právních norem v paradigmatu soukromoprávní metody regulace, ať už charakteru odpovědnostního či mimoodpovědnostního, zde pojednávány nebudou. Stejně tak se nebudu zabývat pojmem sankcí v užším slova smyslu, představujících v systému soukromého práva negativní právní následky v případě určitých právních skutečností, zejména změnu či zánik práva, neplatnost úkonu, přechod rizika zkázy, ztráty a poškození věci a další.

Pro účel této statě, v nejužším smyslu, rozumím sankcí nastoupení nepříznivého následku pro porušitele právní dispozice primární normy chování, který vyplývá ze závazkového odpovědnostního vztahu a který svým rozsahem plnění jde nad rámec funkce reparační. Typickým příkladem je smluvní pokuta, ať už v pojetí občanského či obchodního práva v případech, kdy svou výší přesahuje skutečnou škodu i ušlý zisk. Jak uvádí Josef Bejček¹, mohou smluvní strany téhož výsledku lehce dosáhnout i „bonifikačním cenovým ujednáním“, aniž by se takto vystavily právním rizikům z institutu smluvní pokuty. Podobně může kontrahentům v závislosti na způsobu stanovení výše posloužit úrok z prodlení v obchodních vztazích či odstupné.

Sankční povahou odpovědnostních vztahů v soukromém právu, tedy jednoho z vícero způsobů, jak definovat odpovědnostní vztah, se v průběhu uplynulých dekád zabývala již řada autorů. Ve své době existující koncepční přístupy shrnul civilista Josef Macur² do pěti skupin. Za kritéria dělení jednotlivých koncepcí společenské odpovědnosti však v této práci posloužil různě akcentovaný předpoklad *společenského odsouzení, nepříznivých následků pro narušitele práva a státního donucení*. I přes podmíněnost dobou, danou zejména odlišnou filosofií a funkcí občanského práva, nejbližší současnému pojetí odpovědnosti v soukromém právu je i dnes koncepce odpovědnosti sankční. Tato koncepce zahrnuje různá pojetí, hledající vymezení mezi pojmy soukromoprávní sankce a odpovědnosti, podstatu sankčního donucení ke splnění povinnosti a především řešící otázku původnosti nebo odvozenosti odpovědnostního vztahu. Posledně zmíněnou otázku, tedy zda je odpovědnostní vztah prvkem závazkového právního vztahu od jeho založení, nebo vzniká jako následek porušení primárního vztahu, lze kategorizovat³ jako *pozitivně perspektivní* nebo *aktivní* koncepci v prvním případě a jako *negativně retrospektivní* či *pasivní* koncepci v případě druhém.

V aktuální podobě rekodifikačního návrhu se uplatňuje snaha pojem *odpovědnost* prakticky vypustit s tím, že pro situaci nástupu hrozby soukromoprávní sankce v důsledku porušení právní povinnosti se pojmenování *odpovědnost* nehodí, neboť je konzumována odpovědností za řádné chování, které je v souladu s primárními povinnostmi. Navrhované řešení je odůvodněno filosofickou koncepcí zákoníku, které ukládá jednotlivcům povinnost chovat se řádně již z důvodu existence primárních

¹ Bejček, J. Skrytá úskalí smluvní pokuty. Ekonom, 1993, č. 30, s. 60 an.

² Macur, J. Odpovědnost a zavinění v občanském právu. Brno, UJEP, 1980.

³ Macur, J. Rozlišování aktivní a pasivní právní odpovědnosti. Právník, 1990, č. 2, s. 112 – 122.

povinností a tedy dobře odpovídá výše zmíněné *pozitivně perspektivní* koncepci odpovědnosti⁴.

Takový záměr se setkal s ostrou kritikou⁵, neboť pojem odpovědnosti je jednotně inkorporován napříč odvětvími českého právního řádu a dosud v něm tvoří jeden z mála jednotných prvků, který není radno bez dobrého důvodu v soukromoprávní kodifikaci opouštět⁶.

Po tomto exkurzu se ale vraťme zpět k bezdůvodnému obohacení. Na první pohled totiž není zřejmé, jak s tímto institutem souvisí výklad o odpovědnostních vztazích, uvážíme-li, že jde o institut jak mimosmluvní, tak současně kvazideliktů - mimoodpovědnostní. Závazky z bezdůvodného obohacení totiž vznikají na základě zákonem předpokládané situace - naplněním hypotézy některé ze skutkových podstat § 451 obč. zákoníku, které jsou podle současné úpravy převážně⁷ chápány jako taxativní, což má své konkrétní historické důvody. Z absence odpovědnostního závazku při založení právního vztahu z bezdůvodného obohacení lze odvodit, že tento zcela postrádá charakter sankce⁸. Odpovědnostní vztah ve skutečnosti vzniká až nesplněním povinnosti předmět bezdůvodného obohacení vydat. Z definice tak nemůže plnit funkci sankční v užším slova smyslu, kterou ve vztahu k bezdůvodnému obohacení plní až systémově jiná oblast soukromého práva – nároky při prodlení s plněním dluhu, povinnost vydat užítky, popřípadě právo procesní vůbec. V navrhované rekodifikaci to však již takto jednoznačně platit nemá.

V současném znění rekodifikačního návrhu, který prošel širokým připomínkovým řízením, nalezneme v § 2858 ustanovení tohoto znění:

Plnila-li strana vědomě proto, aby druhá strana něco vykonala za účelem zakázaným nebo zcela nemožným, nemá právo požadovat, aby jí to bylo vráceno. Dal-li však někdo, aby zabránil protiprávnímu činu, něco tomu, kdo se chtěl činu dopustit, může požadovat vrácení.

⁴ Srov. Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku. [citováno dne 15. 11. 2009] URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html> (str. 50).

⁵ Kol. autorů PrF MU a NS ČR. Připomínky k návrhu občanského zákoníku. Právní zpravodaj, 2008, č. 10, s. 22.

⁶ Na nedůslednosti v legislativně technickém provedení v průběhu rekodifikačních prací upozornil např. Hurdík, J. Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 94.

⁷ Opačné stanovisko např. Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 383.

⁸ Srov. Bejček, J. Bezdůvodné obohacení. Právní rádce, 1994, č. 11, str. 9 – 10.

Jedná se ustanovení, kterým se do českého soukromého práva má vrátit zvláštní skutková podstata bezdůvodného obohacení, odpovídající klasické *condictio ob turpem vel iniustam causam*, a to v podobě, v jaké byla navrhována i pro rekonstrukci soukromého práva v roce 1937, kritickým převzetím z Obecného zákoníku občanského (dále jen o.z.o.). Tato úprava je vlastní například i německému BGB v problematice § 817, popřípadě úpravě polské a švýcarské. Obsahově toto řešení odpovídá i tradiční podobě tohoto institutu, jak jej nalzáme v Justiniánových Digestech.

Podle mého názoru v případě obou ustanovení však již o odpovědnostní vztahy jde, jakkoliv se pohybujeme v režimu bezdůvodného obohacení. Potenciální porušení práva však vyplývá z neurčitého okruhu právních pravidel, ať již mají povahu práva soukromého, veřejného nebo obou současně. Rovněž tak není stanoveno, zda se nesoulad chování s právem musí přímo dotýkat práv a svobod druhého účastníka, nebo zda jde o jakékoliv porušení aplikovatelného práva. V omezeném rozsahu se tak do rozsahu zaručených skutkových podstat bezdůvodného obohacení vrací nepoctivost zdrojů, které jinak autoři z historických důvodů programově opouštějí jakožto relikv socializujícího občanského práva. Problém však spatřuji v povaze samotné sankční povinnosti, konkrétně ve větě první, k čemuž se vrátím v závěru pojednání.

Druhá věta ustanovení § 2858 vyjadřuje nárok ochuzeného proti obohacenému⁹ na vydání plnění, jehož poskytnutím se ochuzený snažil zabránit nebo skutečně zabránil provedení protiprávního činu obohaceným. Z navržené formulace lze dovodit, že stejně jako není určující, zda se protiprávnímu činu podařilo skutečně jedním ochuzeným zamezit či ne, není určujícím prvkem ani to, zda obohacený věděl, že jím zamýšlené či provedené jednání není v souladu s právem¹⁰. V žádném z těchto případů nedojde k přechodu vlastnictví. Systematické zařazení tohoto ustanovení mezi zavedené skutkové podstaty bezdůvodného obohacení je tradiční a nebudí pochybnosti. Tato varianta *condictio ob turpem causam* odpovídá situaci, kdy se protiprávního jednání dopouští jen obohacený (*turpitudine solius accipientis, turpitudine accipientis dumtaxat*) a kdy je nárok na vydání ochuzenému zásadně přípustný.

Význam by toto ustanovení mohlo paradoxně mít i z jiného důvodu, a sice proto, že by v daném případě předešlo možným výkladovým problémům ohledně neplatnosti takového právního úkonu převodem předmětu bezdůvodného obohacení pro nedostatek svobody vůle. Díl *Právní jednání*

⁹ Pozn. aut.: S povděkem přejímám tuto zatím jen nesměle a nahodile užívanou terminologii, kterou zamýšlí zavést návrh občanského zákoníku k „osobě, která obohacení získala“ a k „osobě, která předmět bezdůvodného obohacení vydává“.

¹⁰ Srov. Rouček, F., Sedláček, J. a kol. Komentář k československému Obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl pátý (§§ 1090 až 1341). Praha, Právnícké nakladatelství a nakl. Linhart, 1937, s. 378.

navrhovaného Občanského zákoníku totiž oproti současnému pojetí právního úkonu neobsahuje výslovné ustanovení, požadující k platně projevené vůli svobodnost takového jednání, a to ani v rámci právního jednání *zdánlivého* či *neplatného*, jak nový zákoník rozlišuje. Stejně tak není všeobecně převzato ustanovení o tísní a nápadně nevýhodných podmínkách s možností odstoupení a nově se v § 1654 navrhuje jen pro užší okruh právních vztahů, konkrétně závazků se vzájemným majetkovým plněním. Ačkoliv autoři důvodové zprávy k rekonstrukci ani na okamžik nepochybují¹¹, že atribut svobody je ve vyjádření „vůle jednající osoby“ obsažen, mám za to, že ustupovat od současného definičního standardu, obsaženého v § 37 obč. zákoníku, judikatuře a nauce, je nešťastné, zvláště pokud současně dochází k tak komplexní změně úpravy právních úkonů, resp. *jednání*. Dlužno podotknout, že případný výklad úmyslem autorů zákonů by v procesu interpretace práva měl pouze podpůrný charakter¹², byť z pohledu současné právní vědy by jistě bylo velmi žádoucí dospět ke stejnému závěru, jaký je v současnosti platným právem a jaký byl platným i v § 869 v samotném o.z.o.

Z této pozice je pak paradoxně možno zavedení kondikce *ob turpem causam* považovat za přínosné, neboť pokrývá dosud problematický okruh situací, o kterých je všeobecně uvažováno spíše prizmatem trestního práva, dost možná v závislosti na přepjaté tendenci vyvolávat kriminalizaci nejrůznějších jednání na úkor využití soukromoprávních institutů, např. svépomoci. Na absenci tohoto ustanovení může poukazovat i existence ustanovení o předstíraném převodu v trestním řádu, který může být chápán nejen jako zvláštní způsob aktivního opatrování důkazních prostředků proti pachatelům trestné činnosti, ale zároveň jako veřejnoprávní výluku ze vzniku závazkového vztahu¹³, který by takto mohl mezi podezřelými a státem vznikat. V případě neexistence tohoto trestněprocesního institutu by kvalifikace neplatnosti takového právního úkonu podle § 39 obč. zákoníku mohla být totiž z důkazního hlediska závislá až na výsledku téhož trestního stíhání. Přijetí tohoto pravidla je zároveň vhodným doplněním záměrné vypuštění skutkové podstaty bezdůvodného obohacení, je-li získáno z nepoctivých zdrojů, přestože výčet skutkových podstat bezdůvodného obohacení je již koncipován jako demonstrativní a tato absence tedy nepředstavuje aplikační překážku zcela nepřekonatelnou.

¹¹ Srov. vyjádření v Důvodové zprávě ke dni 30. 4. 2009: „(...) právně - tedy způsobem právem aprobovaným - jedná osoba projevující vůli konáním nebo opomenutím, a to, jak je zřejmé z § 499 a násl., nejen vážně a svobodně, ale také dostatečně určitě a srozumitelně.“

¹² Srov. Telec, I. Metodika výkladu právních předpisů (Právně hermeneutická technika). Brno: Karbo, 2001, s. 28 an.

¹³ Šámal, P. a kol. Trestní řád, I. díl (§ 1 až 179h). 6. vyd. Praha: C.H.Beck, 2008. Str. 1237.

Druhá věta tohoto ustanovení nepochybně představuje soukromoprávní sankci ve smyslu nepříznivého právního následku, nelze v ní však spatřovat sankci ve smyslu úvodu této statě, neboť zde pravidlo soukromého práva reparací (přednostně formou restituce, podpůrně peněžní kompenzace) pouze narovnáva majetkovou nerovnost účastníků právního vztahu, vzniklého na základě protiprávního jednání a kterou ochuzený nezavinil, resp. se účinně snažil předejít protiprávnímu jednání obohaceného.

Jiná situace však vyplývá z **věty první** pojednávaného **ustanovení § 2858**, která pak představuje rovněž z o.z.o. převzaté ustanovení, které kondikci *ob turpem causam* pro konkrétní situaci omezuje. Konkrétně pro situaci, kdy nezákonně jedná ochuzený. Autoři současné navrhované rekonstrukce zapracovali ve formulaci řešení interpretačního problému, který vznikl nad povahou zakázaného plnění a přiklonili se k řešení¹⁴, omezujícímu aplikaci tohoto ustanovení pouze na případy plnění, spočívající v činnosti, *facere*¹⁵. Takovou redukcí byla z aplikace ustanovení vyloučena řada případů, která mohla vést k nežádoucím výsledkům. Přesto podle mého názoru nelze omezení plněním charakteru *facere* stále ještě považovat za záruku, že k takovým situacím nedojde, zejména přijmeme-li jen obtížně vyvratitelnou premisu, že zamýšlená úprava se má aplikovat ve společnosti, která historickým vývojem dospěla ke stavu, charakterizovanému v sociologii jako *společnost síti*. Nejruznější formy nehmotných statků, vstupujících do směnných vztahů, získávají stále více na své důležitosti oproti hodnotám materializovaným¹⁶ a nemalá část jich bude mít právě podobu *facere*, uvážíme-li, že již dnes existuje bezpočet profesí, bez nichž se moderní společnost prakticky neobejde.

Varianta hypotézy ustanovení, kdy jedna strana něco plní druhé, aby ta vykonala něco nemožného, pro nás není tolik zajímavá. Podle záměrů autorů má pokrývat případy, kdy dochází ke skrytému darování., neboť poskytovatel plnění si je vědom, že sjednávané protiplnění druhého je nemožné. Z pohledu systematiky navrhovaného kodexu jde o výjimku z pravidla o absolutní neplatnosti (§ 535) jednání, spočívá-li v nemožném plnění (§ 527 odst. 2). Otázku, nakolik je takové ustanovení potřebné s ohledem na úpravu zastřených právních jednání v § 503 odst. 2, zmíním i v dalším textu. Stejně tak ponechme představivosti, jak zajímavé a pestré by bylo rozhodování skutkové otázky, zda si byl účastník právního vztahu vědom či nevědom nemožnosti plnění, ať už je míněna nemožnost subjektivní či pouze objektivní.

Varianta hypotézy ustanovení, kdy jedna strana něco plní druhé, aby ta vykonala něco zakázaného, však již podle mého představuje zásadní

¹⁴ Viz Rouček, F., Sedláček, J. a kol. Cit. d., str. 379.

¹⁵ Pozn. aut.: Srov. formulaci „..., aby druhá strana něco vykonala...“.

¹⁶ V podrobnostech odkazují na Hurdík, J. Cit. d., s. 68 an.

problém. Jen pro úplnost zmiňuji výhradu k pojmu „vykonala“, z něhož samotného lze jen obtížně dovodit i situaci opomenutí - *nonfacere*, tedy deliktu omisivního, ačkoliv by to zřejmě i pro autory tohoto ustanovení bylo žádoucím výsledkem pojetí jeho rozsahu. Radikálnost ustanovení, které nepřiznává právo na navrácení plnění tomu, kdo zamýšlel prostřednictvím jednání jiné osoby realizovat protiprávní jednání, si vysvětlují nejspíše tak, že autoři nedocenili význam důsledků, jaké takové ustanovení může způsobit, jelikož je v rámci systematiky navrhovaného kodexu natolik speciálním, že by mohlo přehlušit jiná obecná ustanovení, podle kterých by jinak takový výsledek neobstál. Vysvětlením by rovněž mohlo být, že oproti o.z.o. byla vypuštěna hned za tímto ustanovením následující klauzule¹⁷, která ohledně práva státu na takové plnění odkazovala na *politické předpisy*, čímž se ustanovení dostává do poněkud jiného světla a nabízí se závěr, že navzdory své pokrokové koncepci byl i o.z.o. projevem zcela odlišného stupně právního vývoje soukromého práva a odrazem jinak rozvinuté společnosti¹⁸.

Lze se ještě srovnat s pojetím takové sankce pro případ, kdy obohacený je osobou, která je v dané skutkové situaci nad pochybnost poctivou a její úmysl byl po celou dobu s právním řádem souladný (*turpitudine solius dantis*). V takovém případě lze uvažovat o rozvinutí vazeb mezi sankcemi práva soukromého a veřejného, přičemž prolnutí do práva soukromého lze obhajovat z pozice subsidiarity trestní represe. Narážím tak na systémovou změnu v českém právním řádu, která by měla nastat s účinností nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. k 1. 1. 2010. Ten v § 12 odst. 2 opouští dosavadní koncepci posuzování materiální stránky trestného činu a zavádí formalizované pojetí v podobě subsidiárního charakteru trestní represe v tom smyslu, že trestněprávní následky jednání přicházejí v úvahu až vposled, zejména nelze-li dosáhnout nápravy užitím netrestních institutů a charakter jednání má závažné protispolečenské důsledky.

I zde však s ohledem na to, že protiplnění mělo spočívat ve *facere*, které poctivý obohacený neuskutečnil, představuje jeho výhoda ponechání si předmětu obohacení zásadní vychýlení rovnosti subjektů soukromého práva, zejména pokud jde o větší majetkové hodnoty. Autoři v důvodové zprávě sice pro případ porušení zájmů, chráněných trestním právem, odkazují na instituty trestního práva (nejspíše tedy *zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty*), avšak považují to za nesystémové a nikoliv spolehlivé řešení. Zejména proto, že obohacený bude v takto probíhajícím řízení sledovat zcela jiné zájmy, než trestní právo a orgány činné v trestním řízení. Dalším aspektem trestněprávních souvislostí, který staví tuto koncepci do poněkud paradoxní pozice, je současná existence trestného činu *podílnictví* (§ 251

¹⁷ Pozn. aut.: Druhá věta ustanovení § 1174 o.z.o. do 31. 12. 1950: „Pokud je fiskus oprávněn to vzít, ustanovují nařízení politická“.

¹⁸ V podrobnostech odkazují na pojednání P. Lavického: Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy, 2007, č. 23, str. 848 an.

trestního zákona), popř. *podílnictví z nedbalosti* (§ 252 tamtéž), přejímaných bez výrazné změny i do nového trestního kodexu. Obohacený by se dopustil jednoho z těchto trestných činů, pokud by sice neměl v úmyslu spáchat trestný čin¹⁹, za který obdržel od ochuzeného „zálohu“, ale tuto zálohu by si přisvojil nebo ji užíval. Bylo by asi jen řečnickou otázkou ptát se, zda skutečně bylo úmyslem autorů příslušnou situaci z takové trestněprávní kvalifikace orgány činnými v trestním řízení takovouto formou legalizace napříště vyloučit.

Společensky a eticky závažnější situace však nastane v případě, že ani obohacený neměl v transakci zcela čisté svědomí ohledně souladnosti svých záměrů s právem. Takovouto situaci (*turpitude utriusque*) stíhá následkem nemožnosti žádat vrácení plnění rovněž poklasické římské právo. V takovém případě by však současné soukromé právo posvěcovalo oprávněnost přechodu majetkové hodnoty mezi potenciálními přestupci, popř. pachateli zločinu, resp. v budoucnu i přečinu, aniž by bylo zřejmé, jak takovou jednostrannou výhodu odůvodnit. Nelze se myslím již dnes spokojit s postulátem, že soukromé právo nemá vůbec zasahovat do vztahů mezi přestupiteli zákona a z toho důvodu neumožnit žádat zpět takové plnění. Zda v takovém případě má či nemá soukromé právo poskytnout takovému nároku ochranu, by zůstalo na posouzení konkrétního případu prostřednictvím dobrých mravů, na které návrh rekodifikace jinak zhusta odkazuje. Takto by naopak soukromé právo do trestního intervenovalo a konkurovalo by i stanovení sankcí jednotlivým pachatelům. Takto koncipovaná výlučka z kondikce *ob turpem causam* představuje jen obtížně ospravedlnitelnou odchylku od obecné povinnosti vydat předmět bezdůvodného obohacení. Jedinou garancí naplnění obecné ideje spravedlnosti v právu by v případě přijetí takové úpravy zůstala naděje, že věc bude deliktně projednána v jiném řízení, což nepovažuji za spolehlivé řešení.

Závěrem pojednání lze říci, že pojetí sankce se v soukromém právu omezuje na urovnání vztahů mezi jednotlivci. Takový stav je s ohledem na koncepční oddělení práva soukromého a veřejného pochopitelný, neboť narozdíl od pojetí sankce v právu veřejném, kde nastupuje mocenský prvek, v právu soukromém má funkci zejména stabilizace individuálních závazkových vztahů. Jako hraniční příklad sankce na pomezí s právem veřejným může posloužit angloamerický institut tzv. *punitive damages*, kterým je žalobci, žalujícím civilní žalobou pro mimosmluvní občanskoprávní delikt, v případech veřejného zájmu žalobci přiznána nad rámec náhrady škody. A to i v částce, která je mnohdy násobkem výše vlastní škody a která má takto předejít podobnému chování žalovaného v budoucnu. Dlužno podotknout, že takové rozhodnutí je důsledkem existence angloamerického *law of tort* a v kontinentálních právních řádech by takové rozhodnutí bylo nevykonatelné pro rozpor s veřejným pořádkem. Hraničním

¹⁹ Např. podplácení (§ 161 tr. zákona) nebo nepřímé úplatkářství (§ 162 odst. 2 tr. zákona).

příkladem v právu veřejném, trestním, pak může být v českém právu chápán institut narovnání, kdy podmínkou jeho užití je rovněž existence poškozeného a předchází uzavření dohody o narovnání mezi ním a pachatelem. Taková dohoda odráží ve vztahu k poškozenému nároky, vyplývající ze soukromého práva, ovšem pachatel je k uzavření tlačěn rovněž pohružkou pokračování v trestním stíhání. Přesto se však nebude moci v občanskoprávních vztazích platně domáhat neplatnosti podle § 49 obč. zákoníku.

V případě první věty ustanovení § 2858 v navrhovaném občanském zákoníku mám za to, že taková forma sankce již vybočuje z principů, na nichž stojí moderní soukromé právo. Jak bylo výše zmíněno, doposud platná koncepce bezdůvodného obohacení sankční charakter postrádá zcela, což je akceptovatelné teoretické východisko obecného pohledu na tento institut. Navrhovaná úprava však toto pravidlo prolamuje jak v podobě sankce v užším smyslu, tedy nepříznivých právních následků porušení primárně uložené povinnosti, tak sankce ve smyslu nejužším, neboť potenciálně výrazně narušuje ekvivalenci ve stranami směřovaných plněních. Ve své podstatě jde o mnohem tvrdší sankci, než například přemrštěná smluvní pokuta, neboť nejde o odpovědnost smluvní, stranami ujednanou, ale o odpovědnost za porušení normy napříč právním řádem. Jde tedy i takové porušení, které přímo nezasahuje do právní sféry obohaceného či ochuzeného a nevyplývá ze závazkových vztahů. Ačkoliv ve vztazích závazkových nejsem nepřítelem přiměřených sankcí v nejužším smyslu, v probíraném případě mám z charakteru a rozsahu takového necitlivého ustanovení v občanském zákoníku značné obavy, neboť porušení rovnosti účastníků neodpovídá metodě soukromoprávní regulace, aniž by taková výluka byla náležitě zdůvodněna, a může mít jen obtížně předvídatelné následky. Navrhované řešení se tak v určitých momentech nebezpečně blíží úpravě, jakou do 31. 12. 1991 obsahoval § 457 odst. 2 a 3 obč. zákoníku, podle níž mohl soud na návrh prokurátora vyslovit propadnutí předmětu plnění a to ve prospěch státu.

Přirozeně by vypuštění první věty ustanovení ponechalo větu druhou z pohledu systematického poněkud bezprizorní. Přestože by i takto měla v navrhované podobě kodexu svůj nezastupitelný význam, jistě by mnohem systémově elegantnějším řešením bylo tuto otázku raději zapracovat do pojetí *zdánlivosti* a *platnosti právních jednání* a otázku restituce plnění ponechat k řešení obecným variantám vydání bezdůvodného obohacení.

Literature:

- Bejček, J. Bezdůvodné obohacení. In Právní rádce, 1994, No. 11.
- Bejček, J. Skrytá úskalí smluvní pokuty. In Ekonom, 1993, No. 30.
- Fiala, J. et al. Občanské právo hmotné. 3rd ed. Brno: Doplněk, 2002, 433 p., ISBN 8072391119.

- Fiala, J. et al. Připomínky k návrhu občanského zákoníku. In Právní zpravodaj, 2008, No. 10.
- Hurdík, J. Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti. Praha: C. H. Beck, 2007, 119 p., ISBN 9788071793793.
- Lavický, P. Kritické poznámky ke koncepci návrhu občanského zákoníku. In Právní rozhledy, 2007, No. 23.
- Macur, J. Odpovědnost a zavinění v občanském právu. Brno, UJEP, 1980.
- Macur, J. Rozlišování aktivní a pasivní právní odpovědnosti. In Právník, 1990, No. 2.
- Rouček, F., Sedláček, J. et al. Komentář k československému Obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl pátý (§§ 1090 až 1341). Praha: Právnícké knihkupectví a nakl. Linhart, 1937.
- Šámal, P. et al. Trestní řád, I. díl (§ 1 až 179h). 6th ed. Praha: C.H.Beck, 2008, 1501 p., ISBN 9788074000430.
- Telec, I. Metodika výkladu právních předpisů (Právně hermeneutická technika). Brno: Karbo, 2001, 44 p., ISBN 8023869671.

Contact – email

77092@mail.muni.cz